NEGERS in de NEDERLANDEN, 1500 - 1863

waarschuwing en een aansporing

Drs. S.E.Preedy

MASUSA

Masusa is een Surinaamse vrucht, die in gerechten gebruikt wordt voor het kleuren van witte rijst. Uitgeverij Masusa wil symbolisch de "witte" boekenmarkt kleuren met een migranten-tint.
Transculturele uitgeverij Masusa, is een migrantenuitgeverij, die de etnische groepen zelf aan het woord wenst te laten. Wij doen dit onder meer door het uitgeven van boeken en door publikatie van het kwartaalblad Palet.

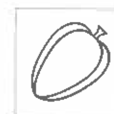
Correspondentie:
postbus 1023,
6501 BA Nijmegen,
tel.: 080 - 515692.

Illustratie omslag: Albrecht Dürer Katharina de Moorse dienstmeid van Jean Brandao, handelsvertegenwoordiger van Portugal te Antwerpen, 1521, (Uffizi, Florence). Afbeelding in: Albrecht Dürer 1471 bis 1528. Das gesamte graphische Werk, z.p., z.j., dl 1, p. 960.

Drs. S.E. Preedy

NEGERS IN DE NEDERLANDEN

1500 - 1863

TRANSCULTURELE UITGEVERIJ MASUSA
NIJMEGEN

Vormgeving/lay-out: Charlotte van den Brand.

CIP-GEGEVENS

Preedy, S.E.
Negers in de Nederlanden 1500 - 1863: een waarschuwing en een aansporing / S.E. Preedy. [red. Jean Wijten ..... et al.; bew. door Hanneke Vissers]. — Nijmegen: Masusa
Met bibliogr.
ISBN 90-6703-004-X
SISO 939.8 UDC 949.2 (= 96)"1500/1863"
Trefw.: negers; Nederland; 1500 - 1863 / negers; België; 1500 - 1863.

Voorwoord

In 1845 bood kapitein Louis Meyer van de *Magalhaes*, de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde in Antwerpen, een negerjongen aan van ongeveer tien jaar oud. Indien de neger voor de dierentuin te wild zou blijken, kon hij retour worden gezonden. Deze negerjongen Jozef Moller, kreeg een plaats in de Zoo en mocht er ongekooid rondlopen. Jarenlang fungeerde deze neger, in de volksmond 'Jefke van den Zoölogie' geheten, als publiekstrekker voor de Antwerpse dierentuin. Aan een dergelijk historisch gegeven wordt de Koninklijke Maatschappij niet graag herinnerd en het is niet verwonderlijk dat men er in geschriften niet op terugkomt.* Zo'n individueel geval zegt veel over het beeld van de zwarte in Europa in de tijd van slavenhandel en slavernij.
Met de recente opkomst van het racisme is de relatie tussen autochtone Nederlanders en hun zwarte medeburgers — van wie een deel de Nederlandse nationaliteit bezit — weer actueel geworden. Het is interessant om na te gaan in welke mate en waardoor het beeld over de zwarte in de loop der tijd verandert.
Vanaf het eind van de zeventiger jaren begon men zich te realiseren dat buitenlanders c.q. niet-autochtonen zich blijvend in Nederland hadden gevestigd. Toen reeds maakten zij zo'n 5% van de totale Nederlandse bevolking uit. Een aanzienlijk deel van de niet-autochtone groep Nederlandse ingezetenen is van negroïde afkomst.** Deze mensen met een donkere huidskleur en kroeshaar vormen, afgezien van de onderlinge verschillen in nationaliteit, een herkenbare etnische groep. De verhoudingen tussen Nederlandse burgers onderling worden niet alleen bepaald door waarnemingen van alledag, maar ook door meer duurzame kennis over de vreemde groep. Wanneer die kennis onvoldoende is, bijvoorbeeld over de wijze waarop zij in Nederland is beland, dan kan dat de algemene houding ten aanzien van die etnische groep negatief beïnvloeden. Er ontstaan over de groepsleden eenzijdige, voorbarige en onjuiste opvattingen, die worden aangeduid met de term vooroordelen.
In Nederland neemt de discussie rondom de verschijnselen vooroordeel en racisme snel toe. In overheidsnota's, onderzoek en in de

media wordt in toenemende mate gewezen op het structurele verband tussen de aanwezigheid in Nederland van groepen met een andere huidskleur en achtergronden en het voorkomen van vooroordelen en racisme. In deze discussie ontbreekt merkwaardig genoeg de historische dimensie. Er bestaat wel degelijk een verband tussen de feiten uit het verleden en het hedendaagse bewustzijn over onze leefwereld. Van bestrijding van racisme en emancipatie van etnische groepen kan nauwelijks sprake zijn indien niet wordt verantwoord hoe de relatie met de zwarte medeburger in het verleden is geweest en welke correcties op die relatie haalbaar zijn.
De auteur van deze brochure wil vanuit een historisch perspectief de aandacht vestigen op het begin van die relatie met de zwarte medeburger. Tevens lokaliseert hij een aantal bronnen en geeft hij een prikkel tot verder onderzoek. De beknoptheid enerzijds en het fragmentarische karakter anderzijds doen niets af aan de wezenlijke bijdrage die de auteur levert aan de actuele discussie over racisme in Nederland.

*Wim Wennekes, *Jefke van de Antwerpse Zoölogie*, in: NRC Handelsblad, 17-11-1983.

**Het woord neger is in het Nederlands de algemene aanduiding voor de mens van Afrikaanse afkomst. Evenals de woorden 'kleurling' en 'zwart' heeft 'neger' een negatieve bijklank, terwijl de meer neutrale aanduiding 'Afrikaans' door zijn geografische bepaaldheid ook niet voldoet. Wij zijn ons bewust van de onduidelijkheden en gevoeligheden betreffende de aanduiding van bepaalde groepen.

Inleiding

Op het tableau van de Nederlandse geschiedenis staat elke Kaninefaat, elke Bourgondische grootheid, elke 17de eeuwse regent en elke 20ste eeuwse minister-president voor ons ten voeten uit afgebeeld. Als de Nederlandse historici van de afgelopen anderhalve eeuw het over de Nederlanden hebben en hun aanhankelijkheid aan 'de stam' belijden, treedt onvermijdelijk de Tachtigjarige Oorlog voor het voetlicht, wordt de 'Vader des Vaderlands' Willem de Zwijger bewierookt en wordt alles wat de klein-Nederlandse en calvinistische hagiografie gedurende de laatste paar eeuwen heeft opgeleverd, breed geëtaleerd. Men realiseert zich nauwelijks dat door een dergelijke afschildering de geschiedenis al te 'blank' geworden is. Voor negers en kleurlingen, *allochtonen*, is in de Nederlandse geschiedschrijving nog amper een plaatsje ingeruimd. Er zijn zeer weinig publicaties die zich bezig houden met de geschiedenis van de niet autochtoon. Er ontbreekt kortom tot nog toe een goede historische studie van de positie van de neger en de kleurling in Nederland. (Een dergelijk onderzoek is bijvoorbeeld voor Groot-Brittannië wél gedaan.[1])
Dit essay pretendeert geen volledigheid in de weergave van de geschiedenis van de neger in de Nederlanden: de gegevens die nodig zijn voor een dergelijke historische studie zijn moeilijk te vergaren omdat ze verspreid liggen in talloze bibliotheken en archieven in Nederland en België. Bovendien is van de geschiedenis van bijvoorbeeld Surinamers in de Republiek pas sinds de 18de eeuw iets bekend. In dit kort bestek is het onmogelijk om op alle aspecten in te gaan die te maken hebben met de aanwezigheid van negers in Nederland. Dit essay wenst slechts te prikkelen en uit te nodigen tot verdere studies.
Er zijn ook wat taalkundige problemen. Er bestaat bijvoorbeeld geen geschikte neutrale term om de groep negers in het te behandelen tijdvak (1500 - 1863) aan te duiden. Het gaat in historische zin niet om een etnische groep of ras maar louter om de aanduiding van een categorie ingezetenen die haar oorsprong elders vond en andere achtergronden had dan de autochtonen van de Nederlanden.

Kaart van de Nederlanden met de plaatsen waar negers woonden.

Voor de goede orde een kanttekening: historici spreken van de Nederlanden als ze het hebben over het middeleeuwse Nederland en België, van Bourgondië als het de Zuidelijke Nederlanden in de 15de en 16de eeuw betreft, van de Republiek en de Spaanse Nederlanden als Noord en Zuid door de fronten van de Tachtigjarige Oorlog gesplitst zijn.

In vroeger tijden kwam een donker gezicht uit landstreken die men placht aan te duiden als 'ver' en 'exotisch'. Ten tijde van het Nederlandse kolonialisme kwamen deze donkere gezichten uit 'de Oost' of 'de West'. Tegenwoordig is men beter op de hoogte van het verschil tussen Oost- en West-Indië en tussen Suriname en de Antillen. Vreemdelingen, ook kleurlingen en negers, zijn er al heel lang in de Nederlanden. Het lijkt nuttig om eerst even enkele wederwaardigheden van andere minderheidsgroepen, die als vanzelfsprekend geïntegreerd raakten, gedurende de afgelopen eeuwen te bezien. De katholieke emancipatie van de laatste twee eeuwen heeft tot resultaat gehad dat de gelovige die liever de mis dan de preek bezoekt, ook als volwaardige burger beschouwd wordt. Historici van katholieke huize hebben het geijkte calvinistische zelfbeeld stevig gecorrigeerd. Er zijn meer correcties vereist. Wat te zeggen van de historie der 'Nederlandse' wederdopers en lutheranen? Hoe dienen de afstammelingen van Rijnlanders die gedurende de Dertigjarige Oorlog (1618 - 1648) naar de Republiek kwamen, tegen Willem van Oranje aan te kijken? Wat te zeggen van de hugenoten die na de intrekking van het edict van Nantes (1685) van Frankrijk naar Nederland zijn uitgeweken?

Deze voorbeelden liggen nog voor de hand. Dat Nederland een verleden heeft dat Atlantische (zo niet mondiale!) aspecten vertoont, wordt echter maar al te vlot vergeten. Vanaf de 16de eeuw werden negers uit hun natuurlijke omgeving in Afrika weggerukt en verspreid over de verschillende werelddelen. Negers die van West-Afrika naar Noord- en Zuid-Amerika werden 'geëxporteerd', raakten historisch ontheemd: de tot slaaf gemaakte neger had alleen zijn huid als nationaliteit. De blanke meesters konden zich beroepen op hun burgerschap van de Republiek, maar de landen van herkomst van de in Europa aanwezige negers — de kolonies — waren als moederland meer land van heimwee dan van nationale trots.

Dat niet iedere groep immigranten die de afgelopen eeuwen Nederland binnenkwam een op maat gesneden historische identiteit heeft toegemeten gekregen, is op zichzelf wel begrijpelijk. Dat men echter, de geschiedenis van de negers in de Nederlanden nasprurend, moet concluderen dat de Nederlandse nationale geschiedenis 'zwarter' is dan men dacht, is voor sommigen misschien een schok.

Caspar de negerkoning, detail van Gentile da Fabriano, Aanbidding door de drie Wijzen, 1423, (Uffizi, Florence).

Tot het eind der middeleeuwen

Om maar te beginnen met een onbewezen en misschien voorlopig onbewijsbare gedachte: de kruistochten hebben waarschijnlijk het eerste contact betekend tussen blanken en mensen met een andere huidskleur. Weliswaar kenden de Romeinse legers al kleurlingen die in de gelederen der legioenen de lage landen bij de zee binnen marcheerden, maar Anno Domini 1000 moet dit al lang uit het bewustzijn zijn weggevaagd.
Als hier aan de kruistochten gerefereerd wordt, moet men in het bijzonder denken aan de Spaanse Reconquista: de herovering door de christenen van het gebied dat zij in de loop der eeuwen aan de Moren hadden moeten afstaan. De Moren in Spanje hadden veelvuldig contact met Noord-Afrika en zelfs met de gebieden ten zuiden van de Sahara. Het is bekend dat de Islam zich bepaald niet negatief opstelde tegenover 'people of African descent' en dat ook de donkerste typen in de legers en aan de hoven van de Arabieren in alle vrijheid omhoog konden klimmen op de hiërarchieke ladder. Ook in de middeleeuwse kunst komt de neger voor. Er zijn talloze afbeeldingen bekend van de Driekoningen, Caspar, Melchior en Balthasar, die de pasgeboren Christus eer bewezen. De negerkoning Caspar oogt echter in het algemeen meer als een zwart geschilderde blanke, dan dat hij echt een negroïde type vertegenwoordigt.
Wil men op het eind van de middeleeuwen een inderdaad naspeurbare aanwezigheid van negers *in Europa* ontdekken, dan moet men zijn aandacht richten op díe plaatsen, waar contacten plaatsvonden met mensen uit de mediterrane gebieden. We moeten dan vooral denken aan plaatsen waar jaarmarkten werden gehouden en aan havensteden, zoals Brugge, Gent en Antwerpen in hun bloeitijd. Daarnaast zullen er ook stellig negers opgenomen zijn geweest in de legers die uit Spanje naar de Nederlanden kwamen.
De autoriteit op het gebied van de negerstatistiek, Curtin, schat dat voor de gehele duur van de slavenhandel 175.000 negers in Europa zijn ingevoerd. De negerhandel van Afrika naar de Azoren, Kaapverdische eilanden, Madeira en Sao Thomé is in dit cijfer inbegrepen. Voor Europa in engere zin, waarin inbegrepen het Iberisch en Apennijns schiereiland met Sicilië, komt Curtin tot een schatting van 50.000 ingevoerde negers.[2)]

Negers in Antwerpen

Twee auteurs, Goris en Denucé[3] berichten, zij het oppervlakkig, over negers in Antwerpen. De slavernij was in deze stad in theorie onbekend: 'Binnen der stadt ende vryheyt van Antwerpen syn alle menschen vry ende gheen slaven'. Tevens was bepaald: 'Item alle slaven binnen de stadt oft vryheyt ghecomen wesende, syn vry ende buyten de macht van heurlieder Meesters oft Vrouwen: ende soo verre men die wilde als slaven houden ende teghens heuren danck doen dienen, moghen proclameren ad libertatem patriae ende heurlieder Meesters oft Vrouwen voor de Weth doen daghen ende hen aldaar rechtelijk vrij doen verclaren'.[4]
Interessant is in dit kader de volgende gebeurtenis, waarop ik later nog zal terugkomen en die door Goris aldus wordt beschreven: 'In maart 1532 ontvluchtte uit zijn huis en staat de slaaf van den Portugeeschen facteur te Antwerpen. Deze wendde zich onmiddellijk tot Maria van Hongarië met het verzoek den vluchteling door de regeringsbeambten te doen arresteeren en terug te doen bezorgen aan zijn meester. De slaaf was op de kaken gebrandmerkt met de letters P. en M. De koningin onderwierp dit verzoek aan den Raad van Mechelen. Deze gaf volgend advies: hij verwierp de bede van den agent van Portugal omdat in de Nederlanden de slavernij onbekend was.[5]
Waarschijnlijk waren de slaven die zich toch in Antwerpen bevonden, 'geïmporteerd' door aldaar residerende Portugezen en Spanjaarden. Ook toen al gold, zij het meer zo gevoeld dan uitdrukkelijk zo omschreven, dat slaven die christen werden, vrij waren. Strikt genomen was dit volgens de wet niet nodig, maar in praktijk bleek het noodzakelijk. Maar dan nog was de vrijheid, aldus Goris, voor hen grotendeels een ijdel woord. Hij beschrijft enkele gebeurtenissen zoals die in de stukken der vijftiende en zestiende eeuw hun weerklank vinden. Zo bijvoorbeeld een vergeefse maar komische poging een Moor tot het christendom te brengen: 'Een prediker deed zijn uiterste best om een Moor te bekeren. Toen hij zag dat het niets hielp zei hij: 'Ik vermoed dat al wat ik u zeg langs de ene oor in gaat en langs de andere er uit'. 'Het ergste is', antwoordde de Moor, 'dat het er niet in gaat'!'

Het bezit van slaaf of slavin gold als een luxe en het wegschenken van een slaaf was een royaal gebaar. Al in deze tijd, ca. 1500, is een geval bekend van een slaaf, genaamd George of Joris Rasitz 'van Castella Nova in Eslavoniën', aan wie zijn meester Barnaert Lomelin op zijn sterfbed de vrijheid schonk.
Alles wat de geschiedenis van de slavernij nadien aan tragiek te bieden heeft, komt in Antwerpen in deze tijd al naar voren. Goris beschrijft het geval van een vrije kleurling die men opnieuw in slavernij probeert te voeren. Tekenend is dat deze slaaf zich er op beriep christen te zijn; ongedoopte slaven golden immers nog als dingen. De enige manier om van een ding in een mens te veranderen, was de vlucht in de vrijheid. Dit zal er nog al eens toe geleid hebben, dat een slaaf probeerde in een andere grote stad onder te gaan in de anonimiteit van de massa.
Denucé maakt slechts zeer sporadisch een opmerking over slavernij in Antwerpen. Over de slavenhandel zegt hij echter wel: 'Antwerpen heeft zich voor dien handel ook geïnteresseerd; na Lissabon telde de Scheldestad in de zestiende eeuw het grootste getal kleurlingen'.[6] Toch was de groep der kleurlingen waarschijnlijk relatief klein en hadden de negerslaven er evenals hun meesters belang bij niet op te vallen. Er blijkt althans niet veel van hun aanwezigheid in de documenten.
Het register van een makelaar in zeeverzekeringen vermeldt voor de periode 1549 - 1555 een honderdtal reizen op Sao Thomé. Dit geeeft aan hoe druk de betrekkingen tussen Antwerpen en Afrika waren. Denucé wijst met recht op de Antwerpse doopregisters, de schepenregisters en de notarisboeken waarin verschillende vrijlatingen van negerslaven vermeld worden. Een voorbeeld: 'In 1591 nog, op 30 oktober, werd in de Hoofdkerk een negerkind gedoopt in de familie van Henrique Diaz Milan'.[7] (Doop en vooral peetvaderschap door een vooraanstaand man betekenden in de regel de vrijheid!) En: 'Een getuigschrift van goed gedrag werd in 1566 verleend aan een Antoon Rodrigues 'negro oft moriaen' van Gunte of de Groenkaap, die 24 jaar Antwerpen had bewoond als verwer'.[8]
Het is ondoenlijk een volledig historisch beeld op te maken uit de voorgaande feiten. Zich baserend op Goris[9] stelt Unger dat slaven en slavinnen te Antwerpen in de regel 'domestiquen', 'bonnes' of

'matrozen' waren. Het is waarschijnlijk dat de slaven toegevoegd waren aan uit Zuid-Europa komende handelsgezinnen. Dat slaven als matrozen werkzaam waren lijkt minder aannemelijk, gezien het feit dat slaven 'luxe artikelen' waren.

De Republiek in de zestiende en zeventiende eeuw

Het tijdperk van de slavenhandel begint voor Nederland in 1596 en eindigt in 1830. In 1596 werd in Middelburg een aantal negers en negerinnen aan land gebracht. De bronnen die op deze gebeurtenis betrekking hebben, zijn helaas bij de vernietiging van het Middelburgse archief in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan. Auteurs die deze bronnen nog geraadpleegd hebben, verklaren dat de groep uit ongeveer 130 mannen en vrouwen bestond, allen christenen. Kort na aankomst zijn, zoals uit de begraafregisters van Middelburg blijkt, negen van hen overleden. De overigen verwierven de vrijheid en werden als werkkrachten en huisbedienden aangeboden aan de Zeeuwse bevolking. Er zijn een aantal verklaringen mogelijk voor de aanwezigheid van deze negers in de Nederlanden. Ze zouden doelbewust door Zeeuwse handelaren zijn meegevoerd uit Afrika, met de bedoeling een Zeeuwse slavenmarkt te stichten. Anderen menen dat de slaven bij toeval 'buitgemaakt' werden. Er zijn aanwijzingen dat een aantal van de Middelburgse negerslaven na vrijlating naar Antwerpen of Amsterdam getrokken is.[10] Amsterdam had namelijk sedert 1584, toen de Spanjaarden de stad in bezit namen, de functie van Antwerpen als havenstad en daarmee als aankomstplaats voor slaven overgenomen.

Na 1637 nam de slavenhandel een grote vlucht. In dat jaar namelijk viel het Portugese slavendepot St. George del Mina in het tegenwoordige Ghana in Nederlandse handen. Aanvankelijk had men morele bezwaren tegen de slavenhandel en vroeg men zich af of deze wel te rijmen viel met de 'ware gereformeerde religie'. Maar dat bleek tenslotte slechts een domineeskwestie: uiteindelijk was de slavenhandel lucratief en dus vatbaar voor rationalisaties, zoals ook blijkt bij de godgeleerde Godfried Udemans in zijn boek *'t Geestelijck Roer van 't Coopmansschap*, die de onbedorven heiden wilde redden van de 'paapsche stoutigheden' door hem in calvinistische slavernij te voeren.

Rembrandt, Twee negers, 1661, (Mauritshuis, Den Haag).

Rubens, Vier studies van een negerkop, ±1615, (Museum voor Schone Kunsten, Brussel).

Een zekere faam heeft Johan Maurits, graaf van Nassau, zich na zijn terugkeer uit Brazilië verworven met zijn wilde feesten op het Haagse Mauritshuis. De geschiedenis verhaalt dat hij uit Brazilië meegebrachte Tapoeier Indianen bij dergelijke gelegenheden naakt wilde dansen liet uitvoeren[11].
In de kunst blijkt de aanwezigheid van negers in de Nederlanden uit twee bekende zeventiende-eeuwse schilderijen waarop negerkoppen zijn afgebeeld[12]. Eén schilderij is van Rubens, geschilderd in 1601 en het andere van Rembrandt, te dateren in 1661. Rubens schilderde zijn portretten in warme gele en bruine tinten en kennelijk met veel sympathie. Ook Rembrandt betoont zijn sympathie, al is zijn doek wat meer beschaduwd. Hier is nog geen sprake van de dubbelhartige gevoelens die vaak een rol spelen in het verkeer tussen rassen. Professor Poelhekke te Nijmegen attendeerde op de gelijkenis tussen twee van de afgebeelde negerhoofden op deze doeken. Er van uitgaande dat de schilderkunst (een deel van) de maatschappelijke realiteit reflecteert, kan men hieruit misschien afleiden dat er nog zo weinig kleurlingen in de Nederlanden waren, dat verschillen in uiterlijk niet erg opvielen.
Ook in de literatuur van de zeventiende eeuw wordt de neger vermeld. Nog voordat de slavenhandel voor de Republiek lucratief werd, heeft de dichter Bredero zich tegen slavernij uitgesproken. In zijn *Moortje* (1615) roept hij uit: *"Onmenschelijck gebruyck! Godlooze schelmerij. Dat men de menschen voert tot aertsche slavernij".*

Vrijlating van slaven in de zeventiende eeuw een zeldzaamheid.

Na 1637 kwam de handel in slaven vanuit West-Afrika en Oost-Indië op gang. Vanaf 1667 waren ook Suriname en de Nederlandse Antillen betrokken bij de slavenhandel en heerste ook daar slavernij. In dezelfde tijd werden er negers getransporteerd naar de Nederlanden waar daarentegen geen slavernij bestond.
Voor deze discrepantie werd een oplossing gevonden in de vorm van vrijlating van slaven bij notariële akte. Een voorbeeld hiervan is de vrijlating van een slaaf en een slavin op maandag 2 december 1658 te Dordrecht. De slavin, Anneke de Bengale, was bezit van Wijnant Rutgers, die haar in het voorgaande jaar (de uitreis had plaats op 18 december 1657 van Batavia), uit Oost-Indië had meegenomen als kindermeisje voor zijn dochtertje Johanna. Van de slaaf, Adam de Maelebaer, is verder niets bekend. Anneke bevond zich tien maanden later nog ten huize van haar voormalig eigenaar waar zij "... in de christelijke religie ware onderwesen..." Verder weten we niets van haar. Het lag echter wel in het voornemen van Rutgers haar naar de Oost terug te zenden.
Beyerman, die deze feiten optekende, heeft gegevens opgevraagd bij een aantal gemeente-archivarissen in Holland betreffende notariële vrijlatingsakten[13]. Dit leverde echter niets op, hetgeen niet zo verwonderlijk is, aangezien bruikbare indices op de notariële archieven in het algemeen ontbreken. Er is nog onvoldoende onderzoek gedaan naar de vraag of de notariële vrijlatingsakten van Anneke de Bengale en Adam de Maelebaer uniek zijn of dat een dergelijke vrijlating vaker voorkwam. Mogelijk zijn ook gegevens te vinden in familiearchieven.
Een andere vermelding van een vrijgeworden slaaf vinden wij in de biografie van Gerard Brand over Michiel de Ruyter:
"Op het schip, daar hij voor Hooghbootsmansjongen voer, was te dier tijdt een Neger, weleer voor slaaf verkocht, maer toen vrij, en te Vlissingen, naa 't aannemen der Christelycken godsdienst, gedoopt, en Jan Kompany geheeten, die zijn speelgezel werdt, en dien hij, daarna in een anderen staat wonderlyk ontmoette, in 't vervolgh te melden".

De ontmoeting waarvan hier sprake is, had plaats in 1664, toen De Ruyter in de buurt van de Kaapverdische eilanden was en Jan Kompany op het nabijgelegen vasteland opperhoofd was geworden[14]

Voorlopig kunnen wij er van uitgaan, dat het feit dat slechts twee vrijlatingen per notariële akte bekend zijn, een aanwijzing is voor een 'geringe' aanwezigheid van negers in de Nederlanden in de zeventiende eeuw.

Kleurlingen in de Republiek in de achttiende eeuw

Voor deze periode ontvouwt zich een waar panorama wat betreft de aanwezigheid van negers in West-Europa. Men schat dat Frankrijk 3.000 tot 3.500 negers telde, die zich in hoofdzaak in Parijs bevonden. Lord Chief Justice Mansfield meende in 1772 dat Engeland 14.000 à 15.000 negerslaven telde[15].

Over de situatie in de Nederlanden is veel minder bekend. In feite bestaat onze kennis op dit ogenblik slechts uit één artikel van de hand van R. Buve[16]. Na een beschrijving van het contact van Suriname met Amsterdam stelt hij voorzichtig: "Een nauwkeurig onderzoek van alle journalen en de correspondentie van de gouverneurs zou waarschijnlijk aan het licht brengen, dat enkele honderden negers, zowel slaven als vrijen, in de loop van de achttiende eeuw naar Amsterdam zijn vertrokken". Waarschijnlijk betrof het hier slaven die een bevoorrechte positie innamen, zoals huispersoneel, kinderverzorgsters en concubines. Soms werd een neger ook naar Amsterdam gestuurd om zich in een vak te bekwamen.

Ook in de hofhouding van stadhouder Willem V was een tweetal zwarte bedienden opgenomen[17]. Wellicht heeft met name in de Haagse residentie een neiging bestaan 'die kleine donkere krullebollen' het glas port of sherry te laten aanreiken of het kussen op de sofa te laten opschudden. Dat een dergelijke 'troeteltrend' in ieder geval wel in het achttiende-eeuwse Engeland heeft bestaan, is bekend uit de literatuur[18]. Het is duidelijk dat deze houding, als complement van wreed optreden jegens slaven, even vernederend is.

De negerpredikant Capiteijn

Jacobus Eliza Johannes Capiteijn[19] werd omstreeks 1717 in het westelijk deel van de Ivoorkust, in de buurt van de Rio San Andreo, uit slavenouders geboren. Op de handelspost aan deze rivier, Sassandra, werd hij verkocht aan een zekere kapitein Steenhart. Deze verkocht hem weer door aan een compagnies-dienaar aan de Goudkust, Jacobus van Gogh, die bij zijn repatriëring in 1728, besloot de jongen mee te nemen naar Europa. Bij aankomst in het vaderland deed hij hem in Den Haag in de kost bij een tutor. Op 8 juli 1735 werd Capiteijn in de Kloosterkerk te Den Haag gedoopt. Op 20-jarige leeftijd kon Capiteijn worden ingeschreven aan de Leidse universiteit. De kosten voor het onderhoud van de student werden gedragen door Van Gogh en door een stipendium van fl. 150,-- dat hem in 1737 werd toegekend. Tevens bedacht Van Gogh Capiteijn in zijn testament.

Na vijf jaar studie hield Capiteijn in 1742, overeenkomstig de eisen van het hem begunstigende fonds, in het Latijn een dispuut-oratie bij de toen vermaarde theoloog J. van Honert. Het betreft hier geen dissertatie zoals wel in de literatuur vermeld wordt; Capiteijn heeft nooit de graad van Doctor Theologiae behaald. De rede werd in boekvorm uitgegeven onder de titel *'Staatkundig Godgeleerd Onderzoeksschrift over de slavernij als niet-strijdig tegen de Christelijke Vrijheid etc.'* (Dissertatio politico-theologica de Servitute, Libertati Christianae non Contraria etc.) en werd binnen anderhalf jaar vier keer herdrukt. Capiteijn baseert zich in zijn werk op de Bijbel en op Calvijn, die zei dat geestelijke vrijheid heel goed kan samen gaan met burgerlijke en wereldlijke dienstbaarheid. Capiteijn geeft toe dat vrijlating van slaven een daad van christelijke goedertierenheid en godsvrucht is. Anderzijds zou hij de slavernij onder blanke christenen in willen voeren teneinde de maatschappij van leeglopers te verlossen.

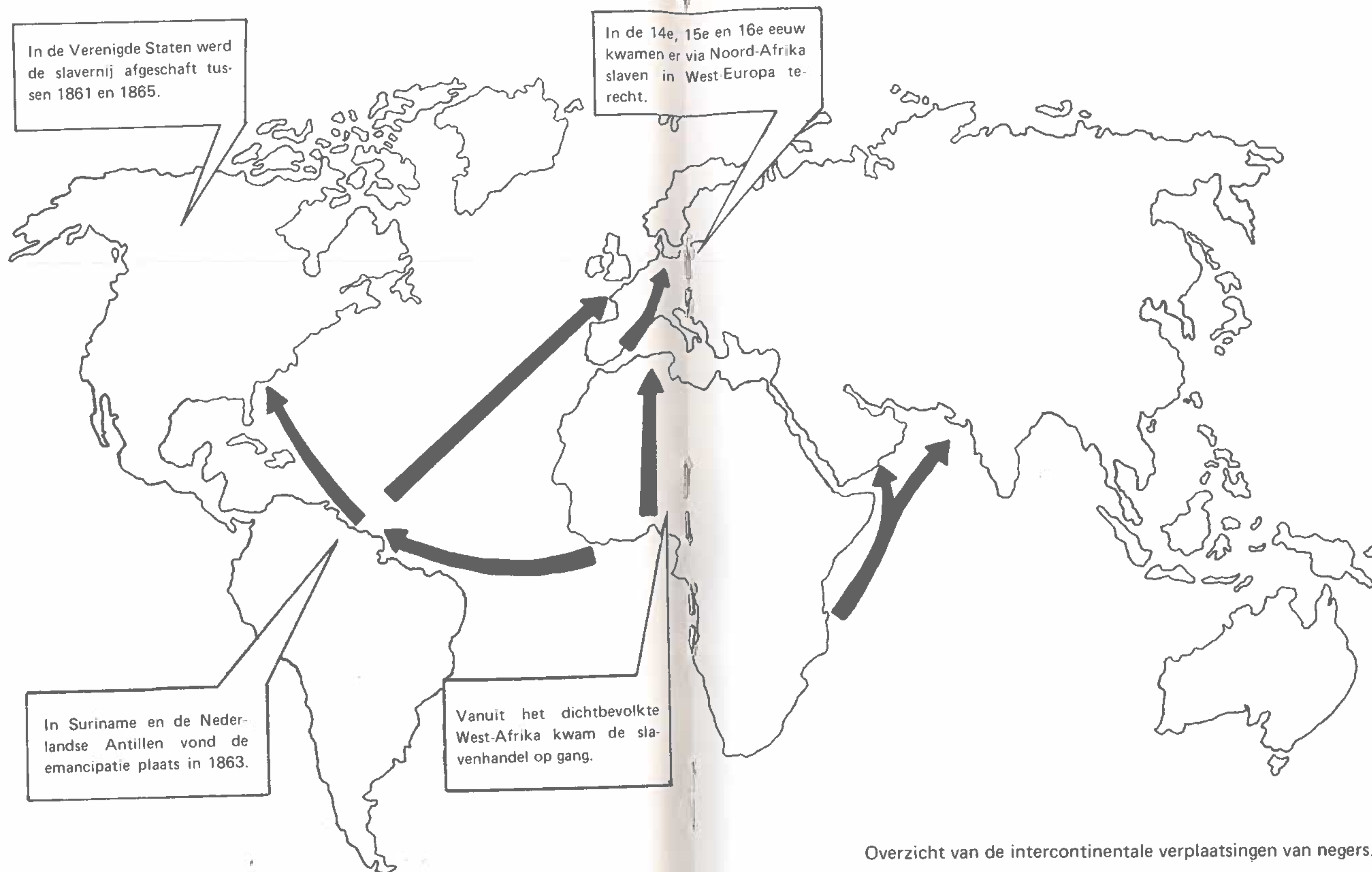
Na voltooiing van zijn theologische studies werd Capiteijn aangezocht voor het ambt van predikant te St. George del Mina op de Goudkust. De plaatselijke zieleherder, Isaäcus Ketelanus, was op grond van 'kwaad gedrag en ergerlijk leven' ontslagen. Nadat Capiteijn door de classis van Amsterdam kerkelijk in zijn ambt was be-

vestigd, vertrok de kersverse predikant met het slavenschip *'De Catharina Gally'* naar Afrika, waar hij op 8 oktober 1742 aankwam. Twee weken later hield Capiteijn zijn bewaard gebleven intredepreek. Het is een uiterst geleerd, dogmatisch betoog en zijn gehoor heeft zich waarschijnlijk buitengewoon verveeld en er weinig van begrepen.
Capiteijn stichtte spoedig bij Elmina een schooltje voor 'Swarten en affzetsels van blanken'. De koning van Ashanti, Opohe Ware, werd er zelfs toe bewogen twaalf prinsjes en twee prinsesjes naar Elmina te zenden om daar een christelijke opvoeding te genieten. Capiteijn vertaalde voor zijn leerlingen het 'Onze Vader', de 'Tien Geboden' en de 'Geloofsbelijdenis', waarbij hij 'God' weergaf door 'Jan Compagnie'. Toch was dit niet de reden dat hij voortdurend in theologische ruzies en haarkloverijen verwikkeld raakte met de classis van Amsterdam. Capiteijn had weinig succes bij de blanken op de kust. Toen hij verliefd werd op een negerin, werd het hem verboden haar te trouwen. Het was nadrukkelijk voorgeschreven dat een heidin onderwezen behoorde te worden in de christelijke godsdienst en daarna gedoopt eer ze met een christen kon trouwen. Het conflict kwam tot een oplossing doordat een Haagse juffer, Anthonia Ginderdras, naar de kust werd gestuurd om met Capiteijn te trouwen. Op 10 oktober 1745 trad het paar in het huwelijk.
Wegens het geringe succes in zijn domineesambt ging Capiteijn zich toeleggen op de handel, waarbij hij er in slaagde de *'Heeren Tienen'*, het bestuur van de Westindische Compagnie, te doen geloven dat hij nog steeds het predikambt waarnam. In de handel had hij echter evenmin succes en hij raakte hoe langer hoe dieper in de schulden. Capiteijn had weliswaar, na de Directeur ter Kuste, het hoogste tractement, maar daar bleef niet veel van over, omdat hij jaarlijks een groot deel moest overmaken aan zijn 'Haagse weldoeners' om zijn opvoedingskosten te vergoeden. Bij zijn overlijden op 1 februari 1747, slechts dertig jaar oud, liet hij een desolate boedel achter, die niet door zijn weduwe werd aanvaard.
Eekhof schreef als eerste uitgebreid over Capiteijn en latere auteurs nemen zijn uitgebreide artikel als basis voor hun betoog. Eekhof verhaalt hoe Capiteijn op verschillende plaatsen in de Republiek predikte en hoe hele scharen gelovigen zich naar de kerk begaven om hem aan te horen. Capiteijn moet het volk een zekere mate van kerkelijk kermisvermaak geboden hebben (wat overigens niet zijn opzet was!) en het schijnt dat één van de twee portretten die van hem bekend zijn, menige schoorsteenmantel heeft gesierd[20].

Het levensverhaal van deze negerdominee in de achttiende eeuw in de Republiek lijkt even onwaarschijnlijk als de autobiografie van de negerglobetrotter Gustavus Vassa, die in dezelfde tijd beweerde, dat hij op ontdekkingsreis naar de Noordpool was geweest[21]. Capiteijn is dan ook ooit een 'bevreemdend anachronisme' genoemd, hoewel dit niet helemaal juist is. Eeuwenlang hebben 'people of African descent' door een blanke heerschappij gefnuikte ambities getoond. Schulte Nordholt noemt Capiteijn 'goed getrained' en dat is zeker waar, waarbij het de negerdominee gegund moet worden, dat hij lichtjes wraak heeft genomen door het instituut der slavernij aan te prijzen als nuttig om het Dietse gespuis van de straat te halen.

De negerpredikant Capiteijn.

Overzicht van de intercontinentale verplaatsingen van negers.

De zaak Virginie.

We zagen reeds hoe de Grote Raad van Mechelen in 1532 van oordeel was, dat de slavernij in de Nederlanden niet bestond. Een echo van deze uitspraak is de bepaling, vastgelegd op een plakkaat van 23 mei 1776, dat slaven die Nederland binnenkwamen en binnen zes maanden weer vertrokken, wettig eigendom van hun meesters bleven. In het Nederlands koloniaal bewustzijn van die tijd stond deze verordening centraal en daardoor heeft het hiernavolgende kunnen gebeuren[22].

In 1847 reisde mevrouw Rengers, dochter van Gouverneur van Raders van Curaçao, naar Nederland, haar slavin Virginie met zich meenemend. De historie vermeldt niet of deze slavin zelf zo bijdehand was of dat een 'mensenvriend' het haar ingeblazen heeft, maar Virginie claimde bij haar terugkeer in West-Indië haar vrijheid, omdat zij in Nederland was geweest. Daarover was tot dan toe niets bij de wet geregeld, maar mogelijk heeft de herinnering aan het oordeel van de eerder genoemde Engelse rechter Mansfield uit 1772 meegespeeld. Deze bepaalde namelijk, dat slaven die de Engelse bodem betraden, vrij waren, omdat de Engelse lucht te zuiver was om door anderen dan vrije mensen te worden ingeademd. Een soortgelijke regeling heeft in verschillende periodes in Frankrijk bestaan.

De minister stond kennelijk sympathiek tegenover Virginie, want hij verordonneerde dat zij vrij was, zolang Gouverneur van Raders voor de rechter niet het tegendeel bewezen had. En deze, hoewel conservatief toch emancipatoir, verkeerde uiteraard niet in de positie een geding aan te spannen. De overwegingen van de minister waren gebaseerd op artikel 2 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek: *"Al die zich op het grondgebied van den staat bevinden zijn vrij en bevoegd tot het genot der burgerlike regten".*

Daarenboven bepaalde artikel 9 van de Publicatie van 26 oktober 1830 (Surinaams Gouvernementsblad nr. 14) inzake het vervoer van slaven tussen de Nederlandse Westindische bezittingen:

"Elk en eeniegelijk die strijdig met de in de voorgaande artikelen voorkomende bepalingen, eenigen slaaf mogt hebben uitgevoerd of verzonden, hetzij naar elders dan hierboven is veroorloofd, hetzij zonder inachtneming der alhier voorgeschreven formaliteiten, of die daartoe op enigerlei wijze de hand mogt geleend hebben of behulpzaam geweest zijn, als mede elke schipper die hiermede strijdig, een slaaf mogt hebben aan boord genomen en uitgevoerd, zullen elk hoofd voor hoofd, verbeuren ene boete van vijfhonderd gulden voor elken slaaf: terwijl bovendien zodanige slaaf vrij zal zijn en aan denzelven door de respectieve koloniale Gouvernementen brieven van vrijdom zullen worden uitgereikt, waarvan de gebruikelijke kosten voor rekening van den eigenaar zijn zullen, en voor denzelven bij parate executie verhaald worden. Het al onverminderd zoodanige actie, welke welligt terzake van verboden slavenhandel aan het Publiek Ministerie moge competeren".

Een ander geval van slaven die de vrijheid zochten deed zich voor in 1862. Twee slaven, Arnold en Sjomenie, vluchtten als verstekelingen naar Engeland. Van Arnold horen we verder niets meer. Sjomenie echter kreeg spijt en wilde terugkeren. Dit werd echter verboden, aangezien zij als voorwaarde voor haar terugkeer stelde, dat er dan van strafvervolging zou worden afgezien[23].

De tijd van 1840 tot 1863 staat in Nederland enigszins in het teken van het abolitionisme, hoe betrekkelijk de 'negrofiele' tendensen destijds ook waren. Zo werd in 1853 een staatscommissie ingesteld om de afschaffing van de slavernij in de koloniën te bestuderen. In de literatuur over de emancipatie van slaven in de Nederlandse koloniën, wordt nergens melding gemaakt van het opvoeren van mishandelde kleurlingen in propagandamanifestaties van voorstanders van de abolitie. Dit gebeurde wél in de tijd dat de kwestie in de Verenigde Staten speelde.

De uiteindelijke emancipatie vond in Nederlands West-Indië plaats in 1863, waarbij aangetekend moet worden, dat in Suriname nog tot 1873 staatstoezicht over de slaven werd gehouden. (In 1860 had de veel minder ingrijpende afschaffing van de slavernij in Nederlands Oost-Indië plaats.) Op de dag van hun vrijwording, 1 juli 1863, zongen de negers in Suriname het volgende lied, dat gecomponeerd werd door een Herrnhutter zendeling op de wijs van *'Wien Neerlands Bloed':*

Het 'graf van de neger' bij het huis Arnichem.

Gi konoe Willem biginem
En tjari tangi kom
Kom singi switi, prijzi hem
A doe wan bigi boem
A poti alla ningri fri
A poeloe wi na sjem
Da diri konoe Willem dri
O Gado blessi hem
(Geef koning Willem een grote naam en laat ons hem dank brengen, want hij heeft ons een grote weldaad bewezen. Al de negers heeft hij de vrijheid geschonken, hij heeft ons uit de schande verlost. De dierbare koning Willem III, God zegen hem.)

Over de aanwezigheid van negers in Nederland in deze tijd is opvallend weinig te vinden in de literatuur. Ook hier ligt nog een groot onderzoeksterrein braak voor exploratie.
Tot slot een laatste merkwaardig feit. Vanuit Zwolle gezien ligt aan de overkant van de Overijsselse Vecht bij het Haersterveen het huis Arnichem. In de directe omgeving, in het bos, ligt een eenvoudig en vervallen graf, dat in de volksmond bekend staat als het 'graf van de neger'. Op de grafsteen staat een Latijnse tekst waarvan de vertaling luidt: *"Hij heet Apollo Lepejou en is geboren op het eiland Celebes. Hij is gestorven op 23 juli 1828. Zijn hem altijd gedachtige en dankbare meester wijdt dit graf aan zijn zeer trouwe dienaar"*. Deze Apollo Lepejou was bediende van Joan Hendrik Tobias, voormalig resident in Nederlands Oost-Indië. Lepejou overleed blijkens de overlijdensakte 's middags om twee uur in het huis Bloemendalstraat 35 te Zwolle, naar men meende op drieëntwintigjarige leeftijd[24].
Dat dit overzicht van kleurlingen-slaven in de Nederlanden zo eindigt, is haast symbolisch. Om een resident, Nederlands burger maar als blank heerser in Indië per definitie in een autoritaire positie, te inspireren tot een zo kostbare daad van piëteit, pleit voor zowel Lepejou als voor zijn meester. Het ware te wensen dat men anno 1984 met evenveel piëteit tegenover elkaar stond, en zo men niet elkaars medeburger kan zijn, dan toch geëerde gast in elkaars land.

Conclusie

Er moeten nog bouwstenen gezocht worden om de geschiedenis van de aanwezigheid van negers in de Nederlanden te kunnen schrijven. Men zal zich bij het zoeken naar wetenschappelijke paradigma's ook mondiaal moeten oriënteren en de Nederlandse historie als onderdeel van de wereldgeschiedenis moeten beschouwen.

We hebben moeten constateren dat er vóór 1500 geen tekenen van aanwezigheid van negers in de Nederlanden zijn. Voor het tijdvak 1500 - 1863 vertoont de kennis over de aanwezigheid van negers in de Nederlanden een golfbeweging. Voor de zestiende eeuw is die aanwezigheid duidelijk aan te tonen. Voor de zeventiende eeuw zijn de gegevens geringer in getal, terwijl over de situatie van de kleurlingen in de achttiende eeuw weer meer bekend is. Het is merkwaardig hoe weinig materiaal er is over de negentiende eeuw.

De gegevens die voorhanden zijn, hebben vooral betrekking op juridische aspecten en op de sociale positie van de negers in de Nederlanden. In de periode van de Nederlandse slavenhandel en slavernij, dat is het tijdvak 1637 - 1863, werden slaven naar Nederland gebracht, waar slavernij in feite verboden was, terwijl in de koloniën in Afrika, Oost-Indië en West-Indië wel slavernij voorkwam. De maatschappelijke status van de kleurling varieerde van vrij burger tot huisslaaf, van predikant tot nog te bekeren heiden, van bezienswaardigheid tot levend speelgoed. Nergens in de literatuur wordt melding gemaakt van een actieve rol die kleurlingen bij hun emancipatie zouden hebben gespeeld. Ook blijkt nergens dat ze in propagandamanifestaties voor afschaffing van de slavernij werden opgevoerd, zoals dat in de Verenigde Staten wel gebeurde.

Met betrekking tot het onderzoek naar de aanwezigheid van negers in de Nederlanden zijn er drie tijdvakken aan te wijzen, die ieder een afzonderlijke benadering vereisen. De eerste periode loopt tot 1863 en beslaat het tijdperk van slavernij en slavenhandel. De derde periode beslaat het tijdvak vanaf 1945, toen er in het kader van de zogenaamde vrije migratie, negers naar

Nederland begonnen te komen om andere redenen. De tussenliggende periode 1863 - 1945 kan men als een overgangstijd zien. Deze brochure heeft zich beperkt tot de eerste periode. Er blijkt uit, dat de zwijgende, donkere getuigen van de Nederlandse heerschappij over zee al sinds eeuwen in de Nederlanden verblijven, maar ook blijkt dat er nog veel hiaten zijn in de kennis over die aanwezigheid.

Moge deze brochure een aansporing zijn tot verdere studie.

Dürer, Negerkop, 1508, (Albertina, Wenen).

Discussie

Tot slot enkele overwegingen voor de lezer die het voorgaande kader enigszins te buiten gaan en meer algemeen van aard zijn.
De historicus die zich met slavenhandel en slavernij bezighoudt, constateert in de regel in een vroeg stadium van zijn studie, dat elk westers land, of het nu Engeland, Frankrijk, Nederland, Portugal of de Verenigde Staten betreft, zich op strikt nationale basis met de geschiedenis van 'people of African descent' bezighoudt. Een dergelijke versplintering is begrijpelijk, maar als men meer inzicht wil verwerven in de fundamentele vragen die aan 'zwarte' studies raken, is een meeromvattende, internationaal georiënteerde studie van slavernij en slavenhandel vereist.
Belangrijk daarbij is, dat de heersende denkbeelden in West-Europa over de Afrikaanse geschiedenis gecorrigeerd worden. Nog steeds onderschrijven velen het oordeel van de Engelse filosoof Thomas Hobbes (1588 - 1679), dat een Afrikaans mensenleven 'poor, nasty, brutish and short' is. Nog altijd bestaat het vals historisch bewustzijn dat Afrika in het verleden onderontwikkeld zou zijn geweest in verhouding tot Europa, terwijl juist het omgekeerde het geval was. Tijdens de middeleeuwen was Europa vervuld van de verwarringen van de volksverhuizingen, de opbouw van een wankel Karolingisch rijk, de plundertochten van de Vikingen en het opportunistisch avonturisme van de kruistochten. In dezelfde tijd kende Afrika enkele machtige rijken, zoals Ghana, Mali en Songhay, met veel wijsheid bestuurd, welvarend en met zelfbewuste burgers.
In de tijd waarin een aantal Europese landen zich organiseerde onder leiding van enkele vorstenhuizen, globaal tussen 1200 en 1600, kwam er een burgerij op die deels rivaal en deels steun van de vorst was. Een uitvloeisel van deze ontwikkeling was een toenemende, zelfbewuste burgerzin, aanvankelijk kleinsteeds, maar met het verglijden der eeuwen steeds meer nationaal. Op de landkaart van West-Europa vertegenwoordigt het gebied waarin de Nederlanden, Groot-Brittannië, Scandinavië met IJsland en een deel van Duitsland zijn gelegen, de omgeving waarin burgerzin de meest gelukkige symbiose met vorstelijke macht aanging[25]. Het valt op dat in

dit gebied zich tevens de meest levensvatbare democratieën hebben ontwikkeld.
Afrika heeft sinds de middeleeuwen een omgekeerde, niet opgaande maar neergaande lijn gevolgd. Sinds de vijftiende eeuw zijn achtereenvolgens Portugezen, Nederlanders, Engelsen en Fransen als gieren op Afrika neergestreken, ondermeer begunstigd door een meer ontwikkelde wapentechnologie en de door de cartografie uitstekende kennis van de zeevaart. Bestaande sociale verhoudingen exploiterend en inspelend op hebzucht en machtsstreven van kleine potentaatjes, hebben deze naties een werelddeel moreel vernietigd en onder elkaar verdeeld. Afgezien van de vraag wat de slavenhandel aan economische en demografische schade voor Afrika heeft opgeleverd, schiep de ontstane jacht op slaven instabiele, corrupte en van angst vervulde verhoudingen.
De relatie tussen enerzijds economische produktiesystemen die van volkeren of rassen gebruik maakten (slavernij en slavenhandel) en hedendaags racisme anderzijds moet nog onderwerp van een internationale studie worden[26]. Slavernij als economisch systeem is duidelijk in zijn functioneren; racisme, het bijprodukt van die systematische overheersing, is verkapter in haar doelstellingen.
Een derde deel van mensen met een zwarte huidskleur leeft tegenwoordig niet meer in Afrika, maar in de Amerika's. Enkele eeuwen van slavernij hebben daar een psychologie van de onderdrukte ontwikkeld. Onderdrukten die, ofschoon zij sinds een eeuw vrij zijn, in een opgerichte hand alleen nog maar een hand kunnen zien die hen wil slaan. Onderdrukten die er aan gewend zijn dat alles buiten hen om bedisseld wordt en dat hen niets gevraagd wordt. Onderdrukten die uiteindelijk misschien niet meer onderdrukt en misschien zelfs wel geholpen worden, maar die van de geboden hulp nadelen ondervinden. Geholpenen moeten immers dankbaar zijn.
De weinige onderdrukten die zich niet willen onderwerpen aan de heerschappij van de onderdrukker veroorzaken een conflict waarbij de onderdrukker zijn macht kan misbruiken. Het menselijk lijden van het gediscrimineerde slachtoffer vervormt immers zijn individualiteit tot een extra scherpe, holgeslepen spiegel waarin geen enkele goede bedoeling meer tot zijn recht komt. Deze

spiegel wordt de heerser voorgehouden, maar deze slaat meestal geen acht op zijn eigen beeld en laat alleen het slijpsel na waarmee hij de ziel van de zwakkere uitholt. Zo wordt de heerser, of men hem nu racist, fascist, seksist, imperialist of nog anders noemt, tot een verpletteraar die de onderworpenen tot zwijgende, vervormd terugspiegelende getuigen van zijn daden maakt. Over en weer lijkt herkenning noch erkenning van elkaars mens-zijn nog mogelijk. In het geval van de racist lijkt het alsof het voor de blanke betekenisloos is, dat zijn huid wit is. De donkere mens is zich van zijn huidskleur echter maar al te goed bewust.
Waar het in de hedendaagse realiteit om 'blank' of 'zwart' gaat; laten we blijven praten en laten we niet vergeten dat slavernij, racisme en discriminatie voor ons allen een lange donkere nacht betekenen waarvan door ieders inzet het laatste uur in een niet al te verre toekomst kan aanbreken. De geschiedwetenschap kan ons door een revisie van het beeld over de aanwezigheid van negers in de Nederlanden daarbij van dienst zijn.

Bibliografische notitie.

Over het in deze brochure aangesneden onderwerp bestaat nog weinig literatuur. Wie meer wil weten over het Nederlandse aandeel in slavernij en slavenhandel moet zich verdiepen in de Nederlandse koloniale geschiedenis. Daarin zijn in volgorde van belangrijkheid een aantal deelgebieden te onderscheiden, te weten de geschiedenis van:

1. Nederlands Oost-Indië met Indonesië en Nieuw-Guinea.
2. Andere Aziatische gebieden die voor kortere tijd in Nederlands bezit zijn geweest.
3. Suriname en de Nederlandse Antillen.
4. Hollands Brazilië (1624 - 1654).
5. Nieuw-Amsterdam (het latere New York).
6. De forten van de Westindische Compagnie op de kust van Afrika.
7. De thematiek van de slavernij en de slavenhandel.
8. De Westindische Compagnie.
9. Kaap de Goede Hoop tot de inbezitname door de Engelsen.

De volgende titels zijn nog steeds van belang:

H.T. Colenbrander, *Koloniale Geschiedenis*, 's Gravenhage 1925, 3 dln.

M.A.P. Meilink-Roelofsz e.a., *De VOC in Azië*, Bussum 1976.

Cornelis Ch. Goslinga, *A short history of the Netherlands Antilles and Surinam*, Den Haag / Boston / Londen 1979.

J.H.J. Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische Eilanden*, Amsterdam 1979.

A.J.M. Kunst, *Recht, commercie en kolonialisme in West-Indië vanaf de zestiende tot in de negentiende eeuw*, Zutphen 1981.

Rudolph van Lier, *Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische studie van Suriname*, Amsterdam 1977.

J. Wolbers, *Geschiedenis van Suriname*, Amsterdam 1970[2] (1861[1]).

Charles R. Boxer, *De Nederlanders in Brazilië 1624 - 1654*, Alphen aan de Rijn 1977, oorspronkelijk verschenen in het Engels.

Henri van der Zee, *Het edelste gewest. De geschiedenis van Nieuw Nederland 1609 - 1674*, Amsterdam 1982.

A. van Dantzig, *Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel*, Bussum 1968.

Pieter Cornelis Emmer, *Engeland, Nederland, Afrika en de slavenhandel in de negentiende eeuw*, Leiden 1974, dissertatie.

W.S. Unger, *Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel, I: Beknopt overzicht van de Nederlandse slavenhandel in het algemeen*, in: *Economisch-Historisch Jaarboek*, dl. XXVI, Den Haag 1956.

W.S. Unger, *Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel, II: De slavenhandel der Middelburgsche Commercie Compagnie*, in: *Economisch-Historisch Jaarboek*, dl. XXVIII, Den Haag 1961.

William Bosman, *A new and accurate description of the Coast of Guinea, Divided into The Gold, The Slave and the Ivory Coasts*, Londen 1967. Een uit het Nederlands in het Engels vertaalde herdruk. Het oorspronkelijke werk stamt uit 1704.

A.W. Lawrence, *Trade Castles and Forts of West-Africa*, Londen 1963.

Freda Troup, *South Africa. An Historical Introduction*, z.p. 1972 (Penguin Books).

Over racisme.

Michel Leiris, *Racisme en de derde wereld. Vijf etnologische studies over ras, beschaving, kolonialisme*, Amsterdam 1971.

Albert Memmi, *Racisme hoezo? Ontmaskering van een onderdrukkingsmechanisme*, Nijmegen 1983 (MASUSA).

Joel Kovel, *White Racism. A psychohistory*, New York 1970.

Bibliografieën.

Silvia W. de Groot, *Principaux ouvrages de langue néerlandaise, anglaise et allemande sur les Guyanes*, Parijs / Leiden 1958. Aanwezig in de Centrale Boekerij van het Koninklijk Instituut voor de Tropen.

Bibliografie van Suriname, Amsterdam 1972 (Sticusa).

Tijdschriften.

De West-Indische Gids.

Vox Guyanae.

Nieuwe West-Indische Gids. Een combinatie van de twee vorige en het Antilliaanse tijdschrift *Christoffel.*

OSO, Tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis.

Palet. Viermaal per jaar verschijnende uitgave van MASUSA te Nijmegen.

Noten.

1. James Walvin, *Black and White: The Negro and English Society, 1555 - 1945*, Allen Lane 1973.
2. Philip D. Curtin, *The Atlantic Slave Trade. A census*, London 1975, (the University of Wisconsin Press Ltd.), pp. 17 - 21 en 86 - 93.
3. – J.A. Goris, *Slavernij te Antwerpen in de XVIe eeuw*, in: *Bijdragen tot de geschiedenis*, XV, 1923, pp. 541 - 544.
   – J. Denucé, *Afrika in de XVIe eeuw en de handel van Antwerpen*, Den Haag 1937 (Nijhoff).
4. Goris, o.c., p. 541.
5. Goris, o.c., p. 544.
6. Denucé, o.c., p. 32.
7. Denucé, o.c., p. 48.
8. Stadsarchief Antwerpen, Notariaat G. van de Bossche, dl. I, 1625 - 15 januari.
9. – J.A. Goris, *Etude sur les colonies marchandes meridionales (Portugais, Espagnols, Italiens) à Anvers de 1488 à 1567*, Leuven 1925.
   – W.S. Unger, *Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse Slavenhandel*, in: *Economisch-Historisch Jaarboek*, Den Haag 1956 (Nijhoff), p. 136 noot 2.
10. – J.M. de Stoppelaar, *Balthasar de Moucheron*, Den Haag 1901 (Nijhoff), p. 134 en vooral p. 61 noot 2, die waarschijnlijk niet door Unger (zie hierna) geraadpleegd is.
    – W.S. Unger, *Beknopt overzicht van de Nederlandse slavenhandel in het algemeen, (Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse Slavenhandel*, in: *Economisch-Historisch Jaarboek*, Den Haag 1956 (Nijhoff), p. 136 noten 1 en 3. Noot 3 is waarschijnlijk onjuist.
    – *Resolutien der Staten Generaal* (ed. Japikse) IX, pp. 333 - 334.
    – L.C. Vrijman, *Slavenhalers en slavenhandel*, Amsterdam 1937, pp. 16 - 17.
    – P.C. Emmer, *The history of the Dutch slave trade; a bibliographical survey*, in: *Journal of Economic History*, vol. XXXII, no. 3, 1972.

11. Door mij geraadpleegde catalogi bij de tentoonstellingen in het Mauritshuis en in Kleef die aan Johan Maurits waren gewijd, waren in tegenstelling tot wat men zou verwachten van weinig nut voor deze studie.
12. A. Locke, o.c., pp. 146, 147 en 149.
13. J.J. Beyerman, *Vrijlating van een slavin (en een slaaf) bij notariële akte (2 december 1658)*, in: *Weekblad voor Privaatrecht, Notarisambt en Registratie*, 29 oktober 1977, no. 5405.
14. C.R. Boxer, *De Ruyter en de Engelse Oorlogen in de Gouden Eeuw*, Bussum 1976, p. 10.
15. Emeka, P. Abanime, *The Anti-Negro French Law of 1777*, in: *Journal of Negro History*, vol. LXIV, no. 1, 1979, p. 27.
16. R. Buve, *Surinaamse slaven en vrije negers in Amsterdam gedurende de achttiende eeuw*, in: *Bijdragen Land-, Taal- en Volkenkunde*, dl. 119, pp. 8 - 17. Buve geeft ook aan hoe zijn onderzoek kan worden voortgezet.
17. G.J. Schutte, *Willem IV en Willem V*, in: *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis*, Alphen aan de Rijn 1979, p. 217. Vergelijk in dat verband ook het schilderij van Adriaen Hanneman in dit boek tegenover p. 160, waarop Mary Stuart met een negerslaaf wordt afgebeeld.
18. Terence Brady en Evan Jones, *The fight against slavery*, New York 1977, pp. 50 en 51.
19. A. Eekhof, *De negerpredikant Jacobus Eliza Johannes Capiteijn*, in: *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis*, nieuwe serie 13 (1917), pp. 138 - 174.
20. Zie illustratie. Een ander portret van Capiteijn is afgebeeld bij A. van Dantzig, *Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel*, Bussum 1968, tussen pp. 32 en 33.
21. Dit pendant van Eekhof's verhaal, zij het in fierder trant geschreven, is verschenen onder de titel *'Equiano's Travels'*, het laatst bij Heineman, London 1967. Er bestaat ook een Nederlandse vertaling van.
22. ARA, Openbaar Koloniaal Archief 27-7-1852, nr. 19B, 13-9-1852 nr. 16B / 152 Suriname / 92 Curaçao en 22-1-1853 nr. 35.

23. ARA Openbaar Koloniaal Archief 5-3-1862 nr. 25/26.

24. De gegevens over Apollo Lepejou werden welwillend ter beschikking gesteld door de heer Th. Zijda te Zwolle, journalist bij het TV-programma Van Gewest tot Gewest, naar aanleiding van de uitzending van 19 januari 1983.
De Latijnse tekst op de voorzijde van de steen luidt: 'Lepejou tulet nomen / Apollo natus in Insula / Celebes. Obiit / 23 july 1828'. De tekst op de achterzijde van de steen luidt: 'Fidelissimo servitori / consecravit gratus semperque memor / dominus'.

25. Robert Fruin, *De drie tijdvakken der Nederlandsche Geschiedenis*, 1865, in: *Verspreide Geschriften*, dl. I, 's Gravenhage 1900, p. 23.

26. Een dergelijke omvattende inventariserende studie is wel geschreven voor Noord-Amerika: Gunnar Myrdal e.a., *An American dilemma. The Negro Problem and Modern Democracy*, 1944, waarvan vele edities verschenen zijn.

Verschenen:

– Latin-America Bureau; *Grenada bevrijd of bezet*	fl. 22,50
– Rappa; *De vlek uit het verleden* (Roman uit Suriname)	fl. 19,50
– Albert Memmi; *Racisme, hoezo?*	fl. 24,90
– Prof. Dr. P.A.M. Seuren; *De spelling van het Sranan*	fl. 16,50
– *De uitbuiting van Suriname*	fl. 10,00
– Clive Thomas; *From colony to state capitalism* (SWI-brochure)	fl. 6,50

Een mooi cadeau!

Memo de Berggids en Roeperti het vogeljong is een boeiend Fins kinderboek, geschreven door Ritva Bergman en prachtig geillustreerd door de ervaren kunstenaar Jukka Lemmetty. Op poëtische wijze wordt behandeld hoe men de ander, hoe vreemd, klein of onbekend dan ook kan leren begrijpen en waarderen.
Een ontspannend verhaal met diepgang dat jong en oud aanspreekt.
Vertaald door: Aïno Schrieke-Merilaïnen.
Prijs fl. 19,50.

Prijzen exclusief verzendkosten.
Onze boeken zijn via iedere erkende boekhandel verkrijgbaar.

Transculturele Uitgeverij MASUSA, Postbus 1023, 6501 BA Nijmegen.

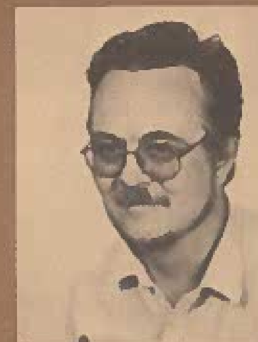

Albert Memmi, *Racisme, hoezo? Ontmaskering van een onderdrukkingsmechanisme.*

Albert Memmi, hoogleraar in de sociologie aan de universiteit van Parijs, slaagt erin het racisme als een bepaalde variant van algemeen gedrag te lokaliseren en van zijn mystiek te ontdoen. Het werk van Memmi is gepubliceerd in een twintigtal landen en verscheidene malen bekrond, onder andere met de Prix Fénéon (Parijs) en de Prix Simba de Littérature (Rome).
Het boek is zowel in de Franse pers (Le Monde Diplomatique) als in de Nederlandse (NRC) positief ontvangen. Door zijn originaliteit en bondigheid is de studie uitermate geschikt voor gebruik bij cursussen, trainingen en in werkgroepen als basisstof. Voor een helder begrip van het verschijnsel racisme is het boek van Albert Memmi onontbeerlijk!

149 pagina's, prijs fl. 24,90.

AANTEKENINGEN

Over de auteur.

De historicus S.E. Preedy is in 1947 in Blackpool, Engeland geboren uit een Engelse vader en een Nederlandse moeder. Te Velp bij Arnhem doorliep hij het lager en hoger onderwijs tot 1967. In 1978 studeerde hij af in de sociaal-economische geschiedenis aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Het onderwerp van zijn doctoraalscriptie was 'De afschaffing van de slavernij in de Nederlandse koloniën 1850 - 1863'; een studie aan de hand van de bronnen in het koloniaal archief te Schaarsbergen.

Sedert 1983 is hij medewerker aan het kwartaalblad Palet, dat uitgegeven wordt door Transculturele Uitgeverij MASUSA. Momenteel is hij werkzaam in Nijmegen waar hij onder meer bij het Gemeente-archief historisch speurwerk heeft verricht.

Reeds in de zestiende eeuw woonden er negers in de Nederlanden (België en Nederland). Zij werden als slaven meegenomen uit Afrika door slavenhandelaren, scheepskapiteins en plantage-eigenaren en zij vestigden zich metterwoon in de grote handelssteden. De historicus S.E. Preedy heeft een inventarisatie gemaakt van gegevens die betrekking hebben op de aanwezigheid van negers in de Nederlanden ten tijde van de slavernij (1500 - 1863).
De auteur is van mening dat de geschiedenis van de Nederlanden niet langer eenzijdig vanuit het oogpunt van de blanke mag worden bezien. De zwarte heeft daarin ook een plaats en de objectiviteit gebiedt dat wij kennis nemen van de wijze waarop niet-autochtone groepen Nederlanders in Nederland terecht kwamen. Kennis van de geschiedenis van die etnische groepen kan bijdragen tot een verbetering van de relaties tussen ingezetenen onderling, ongeacht huidskleur en uiterlijk. Behalve een prikkel tot verder onderzoek is het bondige verhaal derhalve tevens een originele bijdrage aan emancipatie van allochtonen in de Nederlandse samenleving.

MASUSA

ISBN 90-6703-004-X